УДК 371.134:94

Білюк О.В., Сургова С.Ю., Миколаївський державний університет ім. В.О. Сухомлинського

Білюк Олександр Володимирович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки МДУ ім. В.О. Сухомлинського. Коло наукових інтересів – розвиток творчої особистості вчителя в історії освіти та історико-педагогічні аспекти сучасної системи навчання.

Сургова Світлана Юріївна – магістрант МДУ ім. В.О. Сухомлинського. Працює викладачем кафедри соціальної роботи МРП університету "Україна". Коло наукових інтересів – методика викладання історії та використання методів превентивної педагогіки в системі підготовки вчителя історії.

Модель підготовки вчителя історії з урахуванням специфіки дисциплін педагогічного циклу

Розглядаються теоретичні та практичні аспекти підготовки майбутніх вчителів історії. Аналізуються цілі та задачі спецкурсу превентивної педагогіки у системі підготовки вчителя історії. Наводяться приклади програмного матеріалу курсу з використанням модульно-рейтингової технології.

Observed theoretical and practical aspects of training the future teachers of history. It is analyzed the aims and tasks of the special course of outstripping pedagogic in the system of training teachers of history. It is given the examples of program materials of the course with the usage of the module rating category.

В педагогічній системі освіти в цілому на цей час ще не завершено процес осмислення нових явищ, нових підходів в теорії і методиці історії. На сучасному етапі розвитку українського суспільства, науки і освіти виникли проблеми, які стали наслідками докорінних змін, що відбулися в усіх сферах життя. Всі ці процеси неминуче впливають на шкільну історичну освіту.

Згідно з Національною доктриною розвитку освіти "глобалізація, зміна технологій, перехід до інформаційного суспільства зумовлюють розвиток людини як головну мету, ставлять перед державою завдання пріоритетності розвитку освіти і науки" [1].

Відповідно до сучасних потреб суспільства зміст історичної педагогічної освіти та шляхи її

реформування викладені у концепції історичної освіти середньої 12-річної школи. Концепція передбачає необхідність "зростання соціальної ролі особистості, престижу гуманітарних дисциплін. Саме гуманітарна освіта формує особистість учня, готує його до життя в сучасному світі, розвиває критичне мислення, формує патріота своєї Вітчизни та громадянина" [2].

Як наслідок цього, в методиці викладання історії має бути здійснено кардинальний перехід від інформаційно-пояснювального до історично-порівняльного підходу, спрямованого на розвиток творчого та критичного мислення учнів, розуміння ними того, що думати по-різному – добре і вірно. Розв'язування цих важливих завдань значною мірою залежить від діяльності вчителя історії на сучасному етапі розбудови освіти. "Педагогічна праця – своєрідна творча діяльність. Учитель чи викладач – вихователь, який, організовуючи навчально-виховну роботу, зобов'язаний вміти проектувати розвиток особистості, уявляти, яким повинен стати його вихованець як громадянин незалежної України" [3].

Проблеми підготовки вчителя в системі вищої педагогічної освіти досліджувались в працях А.М. Алексюка, Є.Є. Вяземського, С.У. Гончаренка, М.Б. Євтух, Н.В. Кузьміна, В.О. Моляко, В.А. Семиченко, М.М. Солдатенко, І.М. Тарасевича та ін. Значний внесок в розробку методології і теорію особистістно орієнтованої освіти зроблений сучасними вітчизняними психологами і педагогами (Г.О. Балл, І.Д. Бех, І.А. Зязюн, Г.С. Костюк, С.Д. Максименко, І.Г. Нічкало, В.А. Семиченко, В.В. Рибалка та ін.) [4].

У сучасних наукових розвідках стосовно цієї проблеми недостатня увага приділяється таким аспектам:

- підготовка вчителів історії, здатних ефективно проводити навчальний процес в умовах ідеологічного плюралізму;
- виховання у підростаючого покоління загальнолюдських моральних цінностей, поваги, сприйняття та розуміння розмаїття культур сучасного світу, форм самовираження та самовиявлення особистості;
- вироблення якостей мислення, необхідних для адаптації повноцінного функціонування людини в сучасному суспільстві, засвоєння історичного апарату як засобу визначення і розв'язання проблем реальної дійсності;
- перенесення акцентів на інтелектуальний розвиток особистості за рахунок зменшення частки репродуктивної діяльності.

Не стала предметом спеціального дослідження вітчизняної педагогічної науки проблема підготовки вчителів історії з урахуванням дисциплін педагогічного циклу, а саме – превентивної педагогіки, направленої на створення умов гармонійного розвитку особистості, підготовку підростаючого покоління до праці та інших форм участі в житті суспільства.

Професійні вміння учителя мають бути спрямовані не просто на контроль знань та умінь школярів, а на діагностику їх діяльності, на розвиток вмінь інтегрувати набуті знання. Гуманізація освіти, її орієнтація на розвиток особистісного потенціалу учня вимагають суттєвого поліпшення змісту та методики психолого-педагогічної підготовки вчителя.

Актуальність проблеми, її недостатнє висвітлення в науковій літературі, а також потреба педагогічних університетів в удосконаленні професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів історії визначили тему нашого дослідження "Модель підготовки вчителя історії з урахуванням специфіки дисциплін педагогічного циклу".

Об'єктом нашого дослідження стала професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя історії у педагогічному університеті. Предметом – історичні аспекти розвитку превентивної педагогіки в системі підготовки вчителя історії.

Сьогодні проблема полягає в тому, щоб озброїти майбутнього вчителя методологією та методикою реалізації змісту превентивної педагогіки в цілісному освітньо-виховному процесі. Виникла об'єктивна потреба запровадити відповідний навчальний предмет у навчальні плани педагогічних освітніх закладів.

Підготовленість учителя до творчого пошуку разом з учнями, уміння створити атмосферу продуктивного пізнання в навчанні залежать від його обізнаності та оволодіння арсеналом дидактичних умінь та навичок, знань превентивної педагогіки, глибокого інтересу до її вивчення. Лише на основі цього вчитель може творчо використовувати навчальні та виховні прийоми, комбінувати їх, впроваджувати нові

методики, виробляти нові, нестандартні прийоми активізації пізнавальної діяльності учнів. "У центрі уваги педагогів повинен перебувати не середній учень, а кожен школяр як особистість у своїй унікальності. Навчання повинно орієнтуватися на учня, який свідомо ставиться до всіляких засобів пізнання" [5].

З метою розв'язання існуючих проблем у підготовці вчителя історії нами розроблено курс "Превентивна педагогіка" в обсязі 54 години, з яких 34 – лекційних, 17 – практичних. В межах вивчення курсу була організована різноманітна самостійна робота студентів. Курс "Превентивна педагогіка" має дві основні мети: дидактичну – знайомство студентів історичного факультету з теоретичними основами, функціями та типами систем превентивного виховання; розвиваючу – набуття ними навичок і досвіду навчання історії з використанням елементів превентивної педагогіки. Передбачається, що вивчення цього навчального предмету збагатить як професійні, так і теоретичні знання, підвищить творчий потенціал студентів, поглибить їх практичні вміння і навички.

Викладання курсу можна проводити за модульною технологією. Проведені за такою технологією заняття відрізняються комплексною дедуктивною метою і дають можливість разом із засвоєнням нових знань приділити значну увагу формуванню у майбутніх вчителів історії вмінь самостійно вилучати і опрацьовувати інформацію з різних джерел [6]. Зміст заняття конструюється з декількох блоків інформації, які легко переміщуються і замінюються в залежності від ситуації. Для ознайомлення ми пропонуємо розглянути декілька типів мікромодулів: змістовно-пошуковий, адаптивно-перетворюючий, контрольно-корекційний.

1. Змістовно-пошуковий. Форма проведення занять – колективна, тип занять – лекції.

Тема. Проблема соціалізації в історії та превентивне виховання.

План:

1. Проблеми соціалізації людини.
2. Взаємовідносини соціалізації і виховання.
3. Соціальні відхилення і субкультури.
4. Проблеми соціалізації особистості у процесі національного відродження України.

(Тема шкільного курсу історії України "Україна в умовах незалежності").

Практичний компонент проводиться у вигляді мозкового "штурму" [7].

Тема. Проблема соціалізації в історії та превентивне виховання.

План:

1. Особливості впливу негативних субкультур на соціальні процеси.
2. Виховання і превентивний феномен соціалізації.
3. Взаємозв'язок превентивного виховання і соціальної поведінки.

(Тема шкільного курсу історії України "Культура України в 30-ті роки XX століття").

Створення проблемної ситуації на лекції та практичному занятті дає можливість націлити студентів на творчий пошук і розвиток їх здібностей. Самостійна робота студентів планується у формі конференції. Такий вид самостійної роботи активізує роботу студентів з предмету, пробуджує інтерес до питань попередження негативних вчинків в історії людства.

2. Адаптивно-перетворюючий. Форма проведення занять – колективна. Тип занять – установча мотиваційна лекція.

Тема. Особливості об'єктів превентивного впливу.

План:

1. Об'єкти соціальних відхилень.
2. Характеристики негативних ситуацій.
3. Роль особистих якостей у прийнятті рішень на негативний вчинок.

(Тема шкільного курсу історії України "Україна в умовах десталінізації").

Практичний компонент проводиться у вигляді диспуту.

Тема. Особливості об'єктів превентивного впливу.

План:

1. Мотивація негативного вчинку на прикладі ролі особистості в історії.
2. Дезаптивні наслідки відхилень історичних особистостей і їх вплив на розвиток суспільства.
3. Педагогічна і правова оцінка вчинку, його роль у становленні і розвитку історичних процесів.

(Тема шкільного курсу історії України "Українське національно-державне відродження 1917-1920 рр.").

Самостійна робота студентів з урахуванням вимог шкільної програми спрямована на розробку опорних конспектів з певних тем

історії України із застосуванням теоретичних і практичних знань, отриманих на заняттях.

3. Контрольно-корекційний.

Тема. Історичні шляхи захисту суспільства від негативних явищ.

План:

1. Методи протидії негативним явищам у контексті історії суспільства.
2. Закономірності розвитку суспільства під впливом різних стратегій протидії негативним явищам.
3. Сучасний характер превентивної діяльності в різних країнах світу.

Самостійна робота студентів проводиться у формі підготовки до науково-практичної конференції, тема якої формулюється як висновок важливого розділу. Студентам пропонується програма конференції, яка містить узагальнюючі і систематизуючі питання.

Така форма заняття націлює студентів на узагальнення та систематизацію основних історичних фактів та теоретичних положень, на співставлення історичних явищ, формулювання узагальнюючих висновків щодо особливостей історичного розвитку країн. В такому випадку очікуються фундаментальні аналітичні виступи студентів, які не виключають дискусій за певними проблемами теми.

Вузівська традиційність семінарів (лекцій) створює у студентів загальне уявлення про структуру знань і їх обов'язкові атрибути: план, список літератури, конспект. Останнім часом інтерес студентів до семінарських занять значно знизився, що стимулює викладачів шукати засоби їх реанімації. Перш за все, треба відмовитися від невиразних формулювань тем занять, які несуть у собі готові висновки й оцінки. В назві лекції бажано одразу показати актуальність, дискусійність і визначити шляхи запобігання негативних процесів у історичному розвитку, визначити своє ставлення до минулого.

Такі заняття можна проводити, враховуючи індивідуальні особливості кожного студента, що і пропонує нам превентивна педагогіка. В кожному конкретному випадку використовується певна методика, творчо адаптована і спрямована на попередження будь-якого конфлікту серед школярів, водночас зацікавлюючи їх вивченням історії.

Знання превентивної педагогіки дають можливість учителю застосовувати для досягнення дидактичної мети як традиційні види навчальної роботи, так і спроектувати навчальне середовище по використанню дидактичних засобів непрямого і перспективного керування навчальною роботою школяра. Досвід підтверджує, що система навчання за принципами превентивної педагогіки органічно поєднується з системами традиційної педагогіки.

Завдяки результатам реалізації досліджуваної нами моделі підготовки вчителя історії за допомогою засобів превентивної педагогіки у педагога змінюється позиція. Він стає носієм нового педагогічного мислення і нових принципів педагогіки, здатним проектувати і перепроектувати свою діяльність. Набуті психолого-педагогічні знання та вміння активно застосовуються ним як в традиційних рамках, так і в рамках нетрадиційних моделей навчання. Суттєві зміни відбуваються у формуванні професійних особистісних якостей майбутнього вчителя, необхідних для реалізації принципів превентивної педагогіки.

Незважаючи на величезний педагогічний і дидактичний потенціал, превентивне навчання майже не знаходить місце в сучасній школі. Це обумовлюється рядом причин, однією з яких, на наш погляд, є непідготовленість вчителів з питань методики використання можливостей превентивної педагогіки у викладанні шкільних історичних предметів.

Література

1. Офіційний вісник України. – К., 2002. – № 16. – С. 12.
2. Історія в школі. – 2002. – № 3. – С. 2.
3. Концепція національного виховання. – К., 1994. – С. 1.
4. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За редакцією І.А. Зязюна. – К.: Віпол, 2000. – 636 с.
5. Освітні технології: Навч.-метод. посібн. / За заг. ред. О.М. Пєхоти. – К.: А.С.К., 2001. – С. 118.
6. Вяземский Е.Е., Стрелова О.Ю. Теория и методика преподавания истории: Учебн. для студ. высш. учебн. заведений. – М.: Гуманит. изд. центр "ВЛАДОС", 2003. – С. 290.
7. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України: Підручник для студентів, аспірантів та молодих викладачів вищих навчальних закладів. – К.: Либідь, 1998. – С. 473.

Надійшла до редколегії 20.11.2003 р.